

RESTAURACIÓ DE LA TORRE DEL CASTELL DE SANTA COLOMA DE QUERALT (CONCA DE BARBERÀ)

Vera Hofbauerova

1. DESCRIPCIÓ FORMAL I CONSTRUCTIVA DE LA TORRE

Des del seu origen alt medieval, el castell palau de Santa Coloma de Queralt estigué presidit per la torre mestra que, a més d'una edificació defensiva, tenia la funció de control dels camins que passaven prop seu (vegeu la figura 1).

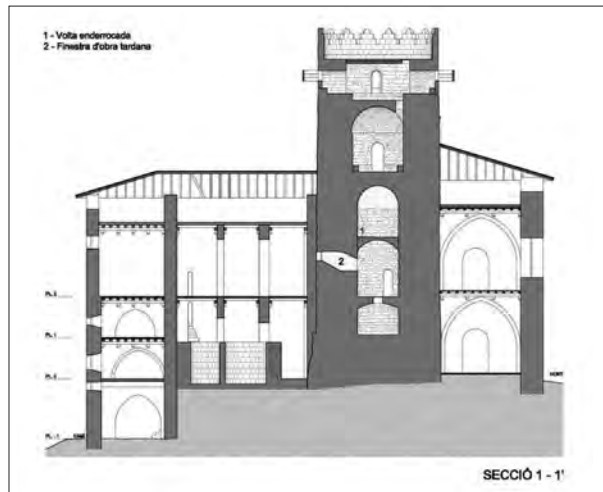

□ Figura1: El castell de Santa Coloma (postal de principi de segle xx).

La seva forma és cilíndrica de 9,45 m de diàmetre aixecada sobre una base també circular, d'1,5 m d'altura, que sobresurt uns 20 cm del pla vertical de la torre; la base s'assenta damunt d'un alambor de reforç que mesura en alçada entre 1,70 m (al sud) i 2,00 m (al nord) d'alçada i està emplaçat directament sobre el sòl de roca argilosa (vegeu la figura 2). Tant l'alambor com la base estan construïts d'aparell carreuat molt irregular, excepte l'última filada de la base feta de bon carreu de pedra local. La resta de la torre fou aixecada tota amb bon carreu col·locat en gran part de llarg i través i lligat, com a la base, amb morter de calç. L'obra d'un gruix de 3,15 m a la planta inferior i 2,15 m a la superior té l'aparença molt homogènia i arcaica. L'altura de la torre és aproximadament de 26,50 m, mesurada des del terreny natural fins al coronament, merlets inclosos.

Internament, la torre es desenvolupava originàriament en cinc plantes, totes circulars i cobertes amb cúpules de pedra, llevat de la superior que era un embigat de fusta que actuava com a sòl d'una terrassa (vegeu la figura 3). Actualment, la torre té quatre plantes, car durant la restauració dels anys vuitanta del segle passat fou eliminada la cúpula de la primera planta per tal d'unir, per una escala de cargol, les dues plantes adjacents del castell.

Només ens aturem a la planta 3 i 4. A la planta 3 al costat nord-est de la torre, a uns 16,00 m del nivell del sòl s'obre una porta acabada en arc de mig punt i amb dos forats de cap de biga al seu nivell inferior i superior, respectivament (vegeu la figura 4). La porta és de factura clarament medieval, diferent a les dues portes restants de les plantes inferiors.

□ Figura 2: Vista des del nord-oest. □ Figura 3: Secció, reconstrucció analítica del segle XIV.

La cambra d'aquesta planta és més ampla que les altres, motiu pel qual és possible que en l'origen hagués estat la més important de la torre. Medeix, amb una banqueta perimetral inclosa, 4,80 m de diàmetre per 4,65 m d'alçada fins a la clau de la cúpula que està obrada amb bon carreu. El mur, igual que les plantes inferiors, no té espitlleres ni cap dels altres elements de comunicació amb l'exterior que hom esperaria trobar en una torre de defensa. Per una trapa practicada a la cúpula, s'accedia des d'aquesta cambra a la quarta planta situada a 22,00 m del sòl.

□ Figura 4: Porta d'entrada a la planta tercera.

□ Figura 5: Volta amb trapa de la planta tercera.

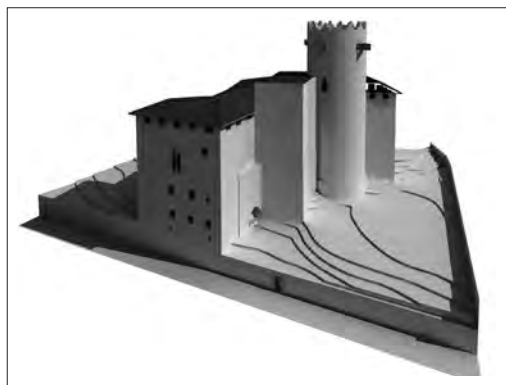
La cambra, també amb banqueta perimetral, fa 4,80 m de diàmetre. És l'espai més alt de la torre i presenta al mur quatre obertures d'aproximadament 1,70 m d'altura per 0,70 m de llum. Aquestes obertures estan cobertes amb volta de canó i amb les cares formant esplandit cap a l'interior són part d'uns dispositius defensius. Abans de la restauració les obertures estaven tapiades, excepte una que servia d'entrada, quan l'estança funcionava com a colomar.

A més de les obertures esmentades, la cambra presenta un nínxol profund on s'ubicava una latrina. Hom practicà el desguàs necessari, mitjançant una estreta canal perforada al mur i que té sortida uns metres més avall, a la mateixa vertical. Per bé que se n'han perdut les traces, des d'aquesta planta defensiva s'accedia a la terrassa superior, coronada abans de la restauració per una teulada i uns merlets (vegeu la figura 6). En l'apartat dedicat a l'obra m'aturaré amb més atenció en els merlets.

□ Figura 6: Torre emmerletada abans de la restauració.

En conclusió, a la descripció de la torre podem afirmar que aquesta no fou concebuda com un element exempt, sinó com una edificació relacionada amb un cos constructiu principal, és a dir, un edifici residencial, les traces del qual han estat molt alterades per les reformes i usos posteriors. La hipòtesi exposada la confirmarien les tres portes, les inferiors desfigurades posteriorment. A la part inferior i superior de la porta de la planta tercera se situen, com recordem, quatre forats de caps de biga disposats de manera simètrica: vestigis que suggereixen l'existència d'elements de fusta d'un pretèrit pont (vegeu la figura 7). El pont seria en part llevadís per aïllar la torre, en moments de perill, d'una altra construcció del conjunt situada cap al nord-est. Les poques modificacions de la torre respecte a la configuració original converteixen aquesta en un extraordinari exemple de l'arquitectura militar feudal.

□ Figura 7: Reconstrucció analítica del castell del segle XIV vista des del nord-oest.

2. ESTAT DE CONSERVACIÓ

Dels nombrosos danys en murs i sostres existents en l'estat anterior a la restauració, parlaré només de les modificacions dels elements defensius de la planta quarta i del coronament.

2.1. DANYS EN ELS MURS

Com a mostra del parament danyat, en general, en la pell pètria del monument existien nombrosos senyals d'edificis adossats durant el segle XIX, és a dir, profundes regates, pedres escapçades o precaris volums de morters o de maons (vegeu la figura 8). Les esmentades empremtes, més que un document material que ampliaria el coneixement sobre la torre, les podem qualificar com una agressió arbitrària sense valor històric i constructiu.

□ Figura 8: Danys en la pell pètria de la torre.

❑ Figura 9: Tapiat d'obertures i coronament degradat.

Ja a la planta quarta, la modificació d'autenticitat medieval era, en el seu moment, la utilització d'aquesta planta com a colomar. En aquell moment, pensem en el segle XVII, es varen tapiar les tres obertures i la quarta es va adequar com a entrada (vegeu les figures 8 i 9).

Altres elements degradats interessants eren els merlets. Ens aturem a explicar algunes observacions sobre ells (vegeu figura 9). Pujant al coronament en fase de projecte, a simple vista es podia afirmar que aquest coronament no era l'original, que l'original era més alt i que l'actual és una restitució de creació lliure. Els arguments per a l'afirmació són els següents:

1. Els merlets s'aixecaven directament del nivell del pis, sense cap ampit, fet impensable a l'època medieval.
2. L'obra d'aquests merlets era d'una maçoneria matussera, de materials reaprofitats, molt diferent del carreuat acurat de la resta de la torre.
3. Un altre argument sobre la cronologia dels merlets era que si observàvem el costat est de la torre vèiem un profund i ample solc (vegeu figura 9): eren les restes d'una xemeneia que pertanyia a una antiga sala del castell; doncs bé, un dels merlets estava situat a l'extrem superior d'aquest conducte.
4. I per fi disposàvem d'una interessant fotografia de l'any 1881 en la qual s'observa la torre sense merlets. En una altra fotografia antiga, datada amb seguretat en l'any 1912 (vegeu figura 1), ja apareix el coronament amb l'aspecte com el que coneixem actualment. Sabem que a finals del segle XIX, el propietari del castell era mossèn Esteve, un home amb moltes inquietuds artístiques. No és gens estrany pensar que el promotor de la restitució dels merlets romàntics fos precisament ell.

❑ Figura 10: Danys en la teulada.

2.2. DANYS EN CONJUNT DE COBERTA I EN SOSTRE

La coberta era totalment ruïnosa, és a dir, amb teules trencades i armadura de fusta en gran part podrida (vegeu figura 10); l'embigat i els revoltos del sostre del nivell quatre estaven afectats per humitats. Cal remarcar que la teulada i el sostre eren segurament contemporanis a la construcció dels merlets, és a dir, de finals de segle XIX.

3. INTERVENCIIONS

En aquest apartat em limitaré a exposar les intervencions més significatives i sobretot les centrades en la planta quarta i el coronament. Només volia apuntar que la màxima vàlida per a totes les intervencions era la de mantenir l'autenticitat única i testimonial d'aquesta excepcional arquitectura militar de l'Alt Gaià, tractar de no diferenciar l'original de la restauració i utilitzar, en el més possible, materials tradicionals com calç, pedra o fusta.

3.1. EN MURS

La feina més destacable realitzada en la superfície de tots els paraments exteriors, en general, era la neteja, sanejat i rejuntat de junts de la fàbrica construïda.

Una vegada netes i sanejades les juntes del morter degradat es procedia a rejuntat. Cal apuntar que es va procurar mantenir el morter original en bon estat de conservació. La finalitat del procés és la unificació de la superfície tancant les vies d'entrada d'aigua i d'altres agents climatològic, vegetals o animals a l'interior de la fàbrica. Abans de rejuntar, es van fer diverses mostres de morter de color i d'estructura d'àrids diferents amb la finalitat d'apropar-se a la preexistència.

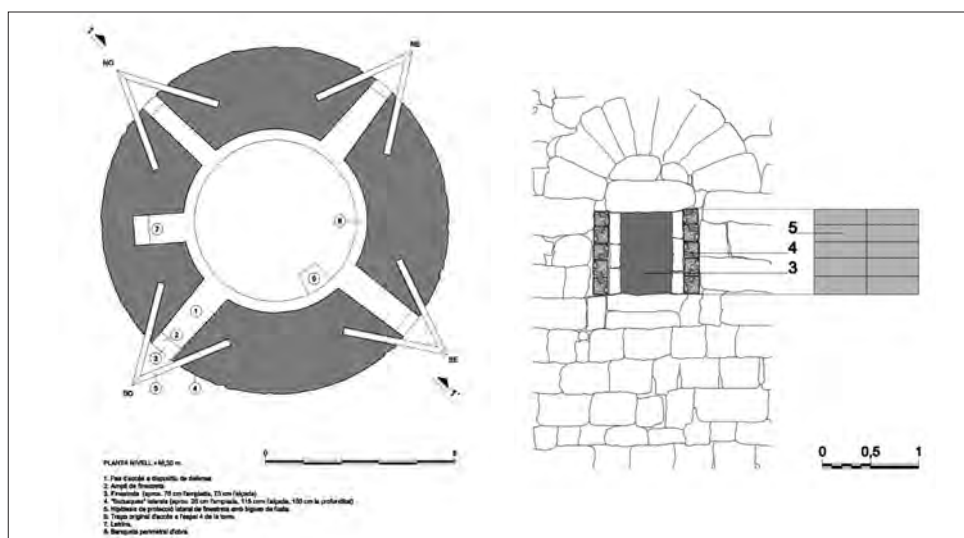
❑ Figura 11: Rejuntat de junts.

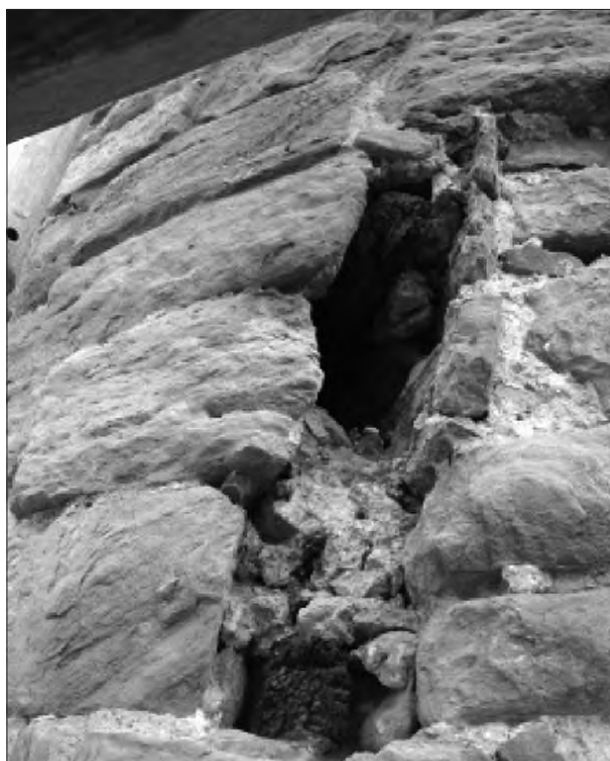
❑ Figura 12: Rejuntat de junts en la finestra de la planta segona.

3.2. INTERVENCIÓ EN LES OBERTURES DE LA PLANTA QUARTA

A la cambra quarta s'han eliminat els tapiats d'obertures: la finalitat era la de poder gaudir d'unes vistes privilegiades, però en sanejar hem descobert, a més a més, l'original forma d'aquests elements defensius (vegeu la figura 13). A l'exterior, la forma de les obertures és rectangular, o sigui amb llinda i arc de descàrrega, de 0,50 m d'amplada per 0,80 m d'alçada. Es tracta de finestretes amb funció de vigilància i defensa de la base de la torre que estaven protegides per dos plafons verticals de 1,30 m d'alçada fixes i convergents, formant una V davant de la finestra. Aquests plafons estaven formats per 4 o 5 taulons, inserits ja durant la construcció al mur, al costat de la finestra (vegeu la figura 14). Cal remarcar que l'angle, l'alçada i la distància d'aquest element defensiu es dedueixen precisament de la direcció de les esmentades «butxaques» verticals del mur on s'allotjaven els taulons. Es tracta d'un dispositiu bastant elemental i molt semblant als de la torre Vallferrosa. Cal dir que durant el sanejat s'ha extret un tros de fusta d'un tauló, l'hem deixat analitzar amb Carboni 14: el resultat ha estat que la fusta procedeix d'un roure, tallat entre els anys 950 i 1150.

□ Figura 13: Obertures superiors: reconstrucció gràfica de planta i alçat de dispositiu defensiu.

□ Figura 14: Restes de taulons inserides al mur.

3.3. SUBSTITUCIÓ AMB OBRA DE CARREUS DEL CORONAMENT

Quan parlem del coronament parlem de la part més degradada de la torre. La intervenció inclou la substitució dels setze merlets (vegeu la figura 15). Tot i que el coronament original ha desaparegut, la troballa de les pedres que formaven els merlets originals (reutilitzades com a escala interior a la planta superior) permet afirmar que la torre era coberta per un terrat defensat per uns merlets esglaonats (vegeu la figura 16). Ja hem explicat algunes observacions sobre aquests elements defensius. Pujant al coronament en fase de projecte, a simple vista es podia afirmar que aquest coronament no era l'original, que l'original era més alt i que l'actual és una restitució de creació lliure (vegeu les figures 17 i 18).

□ Figura 15:
Coronament
substituït.

□ Figura 16:
Merlets originals
recuperats,
reutilitzats com a
escala.

□ Figura 17: Conjunt de coronament.

□ Figura 18: Detall d'un merlet.

4. CONCLUSIONS

Com a conclusió podem afirmar que la intervenció, a banda d'aconseguir l'objectiu principal, és a dir, la restauració del monument, va ajudar a descobrir alguns detalls i elements interessants, fins a l'actualitat desconeguts, i que aporten noves dades a l'estudi d'arquitectura militar, en general, i als castells del Gaià, en particular (vegeu la figura 19).

□ Figura 17: Conjunt de coronament.